

- I. Základní povinností odsouzeného je podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k potlačení výroby, držení nebo zneužívání omamných a psychotropních látek a jedů ve věznici. Takovým opatřením je i test vzorku moči na přítomnost omamných a psychotropních látek. Nedílnou součástí výše uvedené základní povinnosti odsouzeného je i poskytnutí aktuálního vzorku vlastní moči.
- II. Osobní prohlídky obecně představují zásah do lidské důstojnosti vězněných osob. V prostředí výkonu trestu odnětí svobody však lze tento zásah považovat za legitimní za účelem zajištění vnitřní bezpečnosti (typicky např. zabránění průniku nepovolených věcí do věznice), avšak pouze pokud jsou prohlídky prováděny přiměřeně a takovým způsobem, aby byla maximálně šetřena lidská důstojnost. Za přiměřené přitom nelze považovat, pokud jsou odsouzení rutinně nuceni při důkladné osobní prohlídce nazí dřepovat či zvedat penis a šourek, aniž by existovalo reálné podezření odůvodňující tento postup. Za přiměřené nelze považovat, ani pokud jsou odsouzení prohlídkám v uvedené podobě podrobováni plošně (tedy bez jakéhokoliv konkrétního podezření), před každým odběrem vzorku moči za účelem provedení testu na omamné a psychotropní látky.

V Brně dne 2. července 2013
Sp. zn.: 1208/2013/VOP/MS

Zpráva o šetření

ve věci podnětu odsouzeného J. S. a dalších

A.

Obsah podnětu

Odsouzený J. S. se na ochránce obrátil v únoru 2013 společně s dalšími třemi odsouzenými¹ z Věznice Horní Slavkov. Shodně brojili proti praxi v testování na přítomnost omamných a psychotropních látek (dále jen „OPL“), kdy má být údajně manipulováno se vzorky tak, aby předem vybraní odsouzení vyšli z testu jako pozitivní. Stěžovatelé se proto nabídli, že namísto vzorku moči chtějí podat vzorek krve, což jim nebylo umožněno. Následně byli kázeňsky trestáni. Současně stěžovatelé namítali, že před poskytnutím vzorku moči musí projít tzv. důkladnou osobní prohlídkou, což vnímají jako ponižující.

Ods. S. měl tuto prohlídku a odběr moči podstoupit dne 8. 2. a dne 15. 2. 2013. Poprvé byl vzorek negativní, podruhé odmítl vzorek poskytnout

¹ J. T., P. M., M. H.

s odvoláním na nepřiměřeně ponižující proceduru. V obou případech nabízel, že podstoupí odběr krve namísto vzorku moči s tím, že si jej zaplatí. Ods. T. tuto prohlídku podstupoval opakovaně, i když ji vnímá jako ponižující. Tvrdí, že drogy nikdy nebral, přesto byl v minulosti (červen 2012) pozitivní a opět dne 20. 12. 2012. Vzhledem ke svému přesvědčení o neuzívání OPL se dožadoval provedení odběru krve, bezúspěšně. Dne 15. 2. 2013 odmítl poskytnout vzorek moči z obavy z manipulace se vzorkem. Ods. M. a ods. H. brojí proti ponižujícím praktikám (důkladná osobní prohlídka před odběrem vzorku moči) a manipulování se vzorky ze strany zaměstnanců věznice. Oba dne 15. 2. 2013 odmítli poskytnout vzorek moči, namísto toho nabídli vzorek krve, bezúspěšně.

Stížnosti lze tedy rozdělit do dvou samostatných otázek. A sice odmítnutí poskytnout vzorek moči z obavy o manipulaci s ním a nabídka poskytnutí vzorku krve namísto toho. Druhou otázkou je přiměřenost podrobování odsouzených důkladné osobní prohlídce před samotným poskytnutím vzorku moči. Ohledně těchto dvou otázek ochránce zahájil šetření podle ustanovení § 14 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, proti Věznici Horní Slavkov. Ředitel věznice plk. Mgr. Milan Dočekal byl vyzván k vyjádření a poskytnutí písemných podkladů k výhradám stěžovatelů.

Vyřízení podnětu jsem se na základě pověření veřejného ochránce práv JUDr. Pavla Varvařovského ujal já, neboť veřejný ochránce práv využil své možnosti, dané mu ustanovením § 2 odst. 4 zákona o veřejném ochránci práv, přenést na mě některé oblasti své působnosti, mezi které patří i oblast vězeňství, do níž spadá tento podnět.

B. Skutková zjištění

Plk. Mgr. Dočekal ve svém vyjádření uvedl, že důkladné osobní prohlídky před odběrem vzorku moči byly zavedeny ve Věznici Horní Slavkov, z nařízení přechozího ředitele věznice, v roce 2007 (č. 53/2007). Považuje je za nezbytně nutné a provádí se plošně u všech vězněných osob před testováním. Prohlídky probíhají podle vyjádření vedoucího oddělení výkonu trestu mjr. Janečka tak, že odsouzení jsou po jednom (samostatně) vyzváni, aby se vysvlékli do naha, a poté jsou kontrolováni, zda nemají u sebe nepovolené věci, přičemž jsou vyzváni, aby „*nadzvedli přirození a popřípadě shrnulí předkožku.*“² Odsouzení shodně prohlídku popisují jako povinnost „*ukazovat genitálie, nadzvedávat přirození, stahovat předkožku a roztahovat zadek včetně dřepů.*“ Důvodem tohoto nařízení byla, dle ředitele věznice, předchozí snaha vězněných osob o pronášení různých nádobek s močí za

² Podle aktuálního vnitřního předpisu VS ČR – ustanovení § 89 NGR č. 18/2013: „*Důkladná osobní prohlídka se provádí v určené, dostatečně vytápěné místnosti vybavené rohožemi, odkládacími lavicemi a věšáky. Prohlídku provádí příslušník stejného pohlaví. Vězněná osoba se při důkladné osobní prohlídce svlékne donaha. Poté se provede prohlídka těla včetně ústní dutiny, podpaží, chodidel a oblastí genitálií. Prohlídka konečníku se provede vykonáním alespoň tří dřepů, případně jiným vhodným způsobem s využitím technických prostředků. Prohlídka odložených svršků se provede pečlivým prohmatáním se zaměřením na zesílené části oděvu s využitím detektoru kovů nebo jiného technického prostředku. Prohlídka dalších osobních věcí se provede zrakově s využitím technických prostředků. Při prohlídce se používají ochranné rukavice. Při provádění důkladných osobních prohlídek v případě, že mají charakter hromadné akce, jsou vězněné osoby od sebe odděleny odpovídajícími zástěnami nebo kabinkami. Při důkladné osobní prohlídce je nutno zajistit dostatečnou míru soukromí a důstojnost vězněné osoby.*“

účelem ovlivnění výsledku testu moči (prostřednictvím záměny během poskytování vzorku moči).³ Nádobky s močí mají být nacházeny při kontrolách cel i v současné době. Uvedené nařízení rovněž mělo mít pozitivní vliv na počet záchytů pozitivních vzorků.

Dále bylo k samotnému testování uvedeno, že probíhá v souladu s aktualizovaným Metodickým listem ředitelky odboru zdravotnické služby a vrchního ředitele pro penologii č. 2/2010 o provádění monitoringu omamných a psychotropních látek ve Vězeňské službě České republiky. Monitoring se provádí prostřednictvím detekční soupravy (testovací proužky). Při pozitivním výsledku testu moči je následně vzorek odeslán k ověření do akreditované toxikologické laboratoře.

V případě neumožnění testu krve je uveden jako hlavní důvod fakt, že obecně testované drogy jsou v krvi zachyceny řádově v hodinách, naproti tomu v moči i několik dní. Dále ředitel uvádí, že by se i při umožnění testu krve musel podstoupit test moči ke zjištění cílené konkrétní drogy pro následující krevní test. Cena konfirmačního testu krve na cílený průkaz jedné látky činí 1.830,- Kč a bez předchozího orientačního testu moči by vyšla na 9.150,- Kč. Z doložených výpisů účtů odsouzených bylo zjištěno, že kromě M. H. (z částky na jeho účtu bylo možno provést test na jednu látku) by ostatní stěžovatelé neměli prostředky na umožnění testu krve.

K námitce o záměně či ovlivnění vzorků zaměstnanci věznice bylo uvedeno, že testování, od počátku odběru vzorku po odeslání do laboratoře, probíhá za přítomnosti odsouzeného a ještě dalšího svědka. Je tedy téměř nemožné, aby došlo k manipulaci se vzorky v případě, kdy sám odsouzený je celému procesu přítomen.

C. Právní posouzení

Z vyjádření ředitele věznice se podává, že s výkonem trestu odnětí svobody se přirozeně pojí omezení a zbavení některých práv a svobod.⁴ Odsouzený je proto povinen,⁵ mimo jiné, „*podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu*“, a dále také „*podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k potlačení výroby, držení nebo zneužívání omamných a psychotropních látek a jedů ve věznici*“.

Stěžovatelé druhou uvedenou povinnost porušili, byli tedy z legitimních důvodů kázeňsky trestáni.⁶ Na tom nic nemění ani skutečnost, že nabídli podrobit se odběru a testování vzorku krve. Oba testy mohou detekovat jiné návykové látky a zejm. po odlišnou dobu od požití.⁷

³ Měly být údajně zjištěny i případy, kdy vězeň měl pod předkožkou penisu blíže nespecifikované léky, které moč znehodnotily, případně zneutralizovaly pro testování apod.

⁴ Blíže ustanovení § 27 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Základní povinnosti odsouzených obsahuje ustanovení § 28 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

⁶ Všichni čtyři týmž kázeňským trestem a dále u nich bylo standardně realizováno opatření návštěv za přepážkou podle ustanovení § 19 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁷ Test vzorku krve lze považovat za vhodný zejm. u zjišťování ovlivnění alkoholem. Blíže viz ustanovení § 16 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Současně podle ustanovení § 11 odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů: „*Příslušník je oprávněn provést u osoby ve výkonu zabezpečovací detence, ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody osobní prohlídku a prohlídku jejich věcí, prohlídku těla, snímání daktyloskopických otisků a pořizování obrazových záznamů, popřípadě nařídit, aby se tato osoba podrobila lékařské prohlídce.*“

Co se rozumí osobní prohlídkou blíže rozvádí vnitřní předpis Vězeňské služby ČR.⁸ Podle ustanovení § 88 NGR č. 18/2013 se osobní prohlídkou rozumí, pokud jde o vězněné osoby, důkladná osobní prohlídka, preventivní osobní prohlídka a prohlídka těla. Ustanovení § 89 dále konkretizuje, v jakých případech lze odsouzeného podrobit důkladné osobní prohlídce. Věznice Horní Slavkov oprávnění podrobovat odsouzené plošně důkladné osobní prohlídce (před poskytnutím vzorku moči) opírá o ustanovení § 89 odst. 1 písm. c) NGR č. 18/2013 („*při důvodném podezření, že vězněná osoba má u sebe nebezpečné předměty nebo nepovolené věci*“),⁹ věznice tedy má za to, že každý odsouzený poskytující vzorek moči je důvodně podezřelý, že má u sebe nebezpečné předměty nebo nepovolené věci. Takovou argumentaci musím zásadně odmítnout, jako značně nepřiléhavou, viz dále.

V již uvedeném vnitřním předpisu – ML 2/2010, zejm. čl. 5, je detailně popsán proces získání a vyhodnocení vzorku moči právě tak, aby bylo minimalizováno riziko záměny či zředění vzorku moči, a to ať už ze strany odsouzených či ze strany zaměstnanců věznice. Relevantní pasáže uvedeného ustanovení: „*Odběr moči se provádí do nádoby k tomu určené za přímé kontroly (přítomnosti) svědka, který zabezpečí, aby nemohlo dojít k záměně odebrané moči či k jejímu zředění. Je vhodné získat nejméně 100 až 200 ml moči. Testující zaměstnanec za přítomnosti svědka a testované osoby provede test ihned po odběru moči z části odebrané moči pomocí detekční soupravy. Provedení a výsledek testu zaznamená testující zaměstnanec do protokolu, následně potvrdí testující zaměstnanec, svědek a testovaný svými podpisy provedení testu a jeho výsledek. Originál protokolu se založí do zdravotnické dokumentace vyšetřované osoby.*“ Jestliže zaměstnanci věznice postupují tímto způsobem, je riziko záměny vzorku minimální. I z toho důvodu považují provádění důkladných osobních prohlídek před odběrem vzorku moči za nikoliv nezbytné. S ohledem na popsany průběh testování rovněž musím odmítnout obavy stěžovatelů z manipulace se vzorky moči.

Obdobný případ důkladných osobních prohlídek byl důvodem pro konstatování špatného zacházení v případě rozhodnutí senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci Frérot v. France ze dne 12. 1. 2007, stížnost č. 70204/01.¹⁰ ESLP vychází ve svých rozhodnutích, v těchto případech, obecně z toho, že osobní prohlídky jsou nezbytné a legitimní s ohledem na nutnost zajištění bezpečnosti ve věznici, nicméně musí být prováděny přiměřeným způsobem. Ve francouzské právní

⁸ V době zpracování vyjádření ředitele věznice to bylo NGR č. 11/2006 o vězeňské a justiční stráži. Tento vnitřní předpis byl s účinností ke dni 15. 5. 2013 zrušen a nahrazen NGR č. 18/2013. V obou je však úprava osobních prohlídek obdobná.

⁹ Obdobně pak ustanovení § 140 odst. 1 c) NGR č. 11/2006.

¹⁰ Rozhodnutí je dostupné on-line v databázi HUDOC, stejně jako i další obdobná rozhodnutí, např. rozhodnutí senátu ESLP ve věci El Shennawy v. France ze dne 20. 1. 2011, stížnost č. 51246/08, ve věci Julin v. Estonia ze dne 29. 5. 2012, stížnosti č. 16563/08, 40841/08, 8192/10 a 18656/10, ve věci Savičs v. Latvia ze dne 27. 11. 2012, stížnost č. 17892/03.

úpravě je stanoven postup pro provádění těchto prohlídek (viz uvedené rozhodnutí ve věci Frérot, ustanovení § 20). Prohlídka rozkroku běžně probíhá tím způsobem, že je nahý odsouzený vyzván k tomu, aby rozkročil. Ve výjimečných případech, kdy existuje reálné podezření, že odsouzený pronáší nepovolenou věc, která by mohla sloužit pro napadení, útěk či návykové látky, je odsouzený vyzván k tomu, aby se ohnul dopředu a zakašlal (*bend over and cough*). Soud konstatoval, že obecně není ani tento způsob osobní prohlídky v rozporu se čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení), leč k danému postupu může být přikročeno pouze tehdy, pokud je to absolutně nezbytné ve světle mimořádných okolností a jsou dány závažné důvody pro podezření, že odsouzený ukrývá nepovolenou věc v dané části těla.

V tomto případě lze shodně konstatovat, že důkladná osobní prohlídka, prováděná Věznicí Horní Slavkov doposud před provedením testu na OPL, by měla být v takové podobě prováděna jen v situaci, kdy existuje naprosto konkrétní a důvodné podezření, že odsouzený přenáší nepovolenou věc.

D. Závěr

S názorem věznice ohledně odmítnutí krevního testu se lze ztotožnit. Vzhledem k tomu, že se OPL drží v krvi kratší dobu než v moči, je namístě, aby byly prováděny předně testy moči. Shora popsany způsob získání a vyhodnocení vzorku moči minimalizuje rizika manipulace s ním, a to jak ze strany odsouzených, tak ze strany zaměstnanců věznice. I proto je třeba odmítnout obavy stěžovatelů z odběru vzorku moči. I z tohoto důvodu neshledávám v jejich kázeňském potrestání pochybení.

Co se týká provádění důkladných osobních prohlídek před samotným poskytnutím vzorku moči, shledávám je v dané formě a četnosti jako zcela nepřiměřené. V tomto případě proto konstatuji pochybení na straně Věznice Horní Slavkov. K provedení důkladné osobní prohlídky tak, jako je tomu doposud, by mělo být přistoupeno jen v mimořádných případech.

Podle ustanovení § 18 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv se obracím na ředitele Věznice Horní Slavkov plk. Mgr. Dočekala, aby se k mým závěrům ve lhůtě do 30 dnů od doručení této zprávy vyjádřil. Jeho vyjádření bude podkladem pro vydání mého závěrečného stanoviska ve věci. Průběžnou zprávu obdrží rovněž stěžovatelé.

JUDr. Stanislav K ř e č e k
zástupce veřejného ochránce práv

